

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Trije krokiji o sodobni romunski literaturi

Znamenja poetičnega klasicizma

M. N. Rusu

Za kaj pravzaprav gre? To pove že naslov tega zapisa; o tem plaho govori naš revialni tisk. Gre torej za klasične vrednote nekaterih pesniških del, objavljenih pri nas v zadnjem času. In neposredno za strukturo na splošni stopnji romunske estetike. Vendar pa ta ugotovitev še ni dovolj. Zastavlja namreč nekaj vprašanj. Gre morda za novo odkritje klasicizma? Ali pa ta dela vsiljujejo kot osnovno potezo klasicizma naše duhovne strukture v trenutku, ko se zdi, da samodejnost literarne dejavnosti tekmuje s hitrostjo vrtanja kolesa? Še ena negotovost. Pa ne da smo pred odkritjem klasicizma v dvojnem pomenu: pred novim ali pred obnovljenim, pred preoblikovanjem starega, tradicionalnega klasicizma? Literarni zgodovinar, kritik in pisatelj Calinescu je imel prav, ko je zapisal: »Bistvo klasicizma in vsake velike umetnosti sploh je navzočnost umetniške zavesti.« Sklicujoč se torej na nekatera močna znamenja, zlasti v območju lirizma, lahko rečemo, da je sodobna književnost, ki se zaveda sebe, v obdobju klasicizma.

S kakšnim literarnim gradivom bomo utemeljili to pritrnilno neodločnost? S tistim, ki ga ponuja dialektika poezije nasploh in nekateri pesniki še posebej? Zakaj prav s poezijo? Odgovor je takle: v zadnjih dveh desetletjih je romunska poezija odigrala vlogo avantgarde v literaturi. Ali z drugimi besedami: z živahnostjo je uravnovesila nedejavnost na drugih območjih duhovnosti. Ali: zaznamovala je spremembo le-te, seveda v okviru svoje posebne govorice.

V določenem trenutku se je poezija odtrgala od koristnosti reportaže, torej od čistega dogajanja, in se obrnila k odsevu le-tega v notranjem svetu, torej v bistvu. Kajti: če je proza bliže kategoriji zgodovinskega, pa se poezija poslužuje logike in zakonitosti; če skica kompenzira težek nastanek romana, zakonitosti epskega razpleta, odseva pesem gibanje zgodovinskega v njegovem duhovnem nastajanju (od tod tudi napačno mnenje nekaterih, češ da je poezija odtrgana od resničnosti, kot da bi čisto poezijo lahko našli na vsakem koraku ali celo inflacijo idej v čistem stanju).

Seveda se mnenja o tezi dialektičnega odnosa med zgodovinskim in zakonitim (med bistvom in pojavom), nanašajo se na literarni pejsaž, lahko razhajajo. Postavlja se tudi vprašanje, zakaj je poezija izraz zakonitosti — notranjost zakona, kot so jo posrečeno imenovali, očitno vedoč, da je bliže filozofiji, če že ni njena oblika, in zakaj se epika ujema z zgodovinskim v zgolj naključnih oblikah? Kakor je videti, se napačno sprašujemo o znanih aksiomih, saj ima poezija — iz mnogih vzrokov, ki jih poznamo že iz zgodovine književne teorije, estetike in psihologije umetnosti, tudi preroško moč, največkrat verifikacijsko. Tem trditvam naj dodamo še »znamenja razvoja« razvoja sodobne lirike.

Rekli smo: bolj kot proza in dramatika kaže poezija oživljanje klasicizma. To si lahko razlagamo tudi kot odpor do določene metaforične orgije, ki je splahnela šele pred kratkim in je bila posledica širokosrčne založniške

politike. Vloga, ki jo pri tem ima naključje ali nujnost, ni toliko stvar teh ustanov, kolikor posameznih pesnikov, pesniške osebnosti vsakega izmed njih. In s tem smo opozorili na notranji vzrok prenove oblik, različnih od klasikovega ideala in klasičnega v liriki: ta je namreč v vrednosti in samoniklosti avtorjev, glasnikov določenega ideala, v njihovi kulturni moči. Zato moramo čimprej spremeniti ali izostriti kriterije za presojo sodobnih avtorjev in njihovih del, kolikor ti avtorji in ta dela odkrivajo katero od temeljnih razsežnosti v duševnosti romunskega človeka, in tako odločilno presmerjajo književnost samo, kar pomeni tudi prenavo klasike.

Kako ravna klasik? Kultivira razum. Popolnoma zaupa v moč intelekta. Tako razgiba sodobno čustvovanje. Izvaja ga v abstraktnost. Klasik stremiti po abstraktnosti v objektivnih oblikah, podobno kot Eminescu, romunski poet klasik (1850—1889), v zadnjih letih svojega življenja. Tudi v liriki nekaterih najboljših sodobnih pesnikov prevladuje tako imenovani abstraktizem, ki pa je samo stopnica do posplošenosti, do spoznanja. Vendar pa lirski konceptualizem pomeni obliko vesoljnega sveta. Dosežemo pa ga lahko po različnih poteh. Calinescu meni, govoreč o razumnosti spoznanja klasičnega v poeziji, o poti lirizma konkretnega vesoljstva v abstraktnem partikularizmu: »Karakteristika klasične poezije je v najširšem pomenu besede parafraza, zatekanje v objektivni lirizem, kar seveda ne izključuje osebne neizrazitosti. Pri nas to bistveno potezo napačno zamenjujemo z intelektualizmom in banalnostjo. Novo zahteva nova *sporočila*«. Danes je intelektualizem za nekatere kritike abstrakcije, sam bog vedi zakaj, nekakšen greh, znamenje upadanja duhovne moči. Preden pa kritik trdi, da je kakšna poezija abstrakcija, bi si moral biti na jasnem, ali je on sam sposoben abstraktno razmišljati. Ali to sposobnost dokazati.

To, kar hočemo dodati, ko poskušamo dokazati klasicizem ob siceršnji abstraktnosti kake pesmi, je nadčutnost pesniške stvaritve. Ta poskus je čutiti na primer v pesniški zbirki Enajst elegij sodobnega romunskega pesnika N. Stanescuja. Nekateri avtorji so dosegli univerzalni ratio poetičnega klasicističnega značaja tako, da so v poezijo vključili znanstvene, filozofske, politične in dr. elemente, z drugimi besedami, nekatere splošne resnice. Nekaj podobnega imamo tudi na področju razprave, ki parafrazira tiste iz časa Renesanse, npr. o Ptolemeju. Drugi znanstveni elementi univerzalnosti so izposojeni iz kvantitativne fizike, iz matematike, lingvistike (ali pa so intuitivne kombinacije le-teh), zlasti pa iz logike.

Danes ne gre toliko za neko zgodovinsko resnico glede na predklasično — bolj je pomembno to, da resnico najdemo v sodobni pesniški ustvarjalnosti. Gre za pogum, da ostanemo zvesti takšnemu programu. Uresničiti pa ga je mogoče z elementi sodobnega čustvovanja, kot si prizadevajo sicer v različnih osebnih variantah pesniki Ion Alexandru, Ion Gheorghe, A. Paunescu, Al Andritoin, H. Gramescu (eklogo), Constanta Buzea, Ion Horea, Victor Tulbure idr. Tako kot predklasični utrip zaznavamo v nekaterih verzih teh pesnikov tudi pojav prenove Eminescujeve dobe v tistem »patetičnem abstraktnem«¹ Eminescujevem klasicizmu, ki je podtalno krožil v vsej medvojni liriki. Isti pesniki, ki se približujejo blagoglasnosti velikega klasika, obravnavajo tudi ta pojav in v njem odkrivajo neizčrpen vrelc navdiha.

Eminescujev opus vsebuje skorajda vse glavne smeri naše literature in kdor ga bere pazljivo in z vso ljubeznijo, bo v njem odkril še nekaj drugih smeri, za katere pa ni še prišel pravi čas.

Kot vsak velik utemeljitelj je tudi Eminescu nosil vse v sebi. V njem so že spočeti klasični pesniki Ion Barbu (1895—1961), George Bacovia (1881—1957), Tudor Arghezi (1880—1967), Lucian Blaga (1895—1961) in Alexandru Macedonski (1854—1920).

Današnji pesniki se s poudarjenim smislom za kontinuiteto naslanjajo z melodičnostjo klasicistične strukture, z njeno geometrijsko ubranostjo, z melodijo besed. Ta je dal svoji zbirki naslov Simetrije, drug je ohranil simetrijo rondela in daje sanjam geometrijsko obliko, tretji se čisto preprosto po pogansko naslaja s folklornostjo v igri poslikanega stekla. Za najmlajšega, ki prihaja, pa veljajo besede: »Njegove oči bo primamila rdečkasta svetloba tistega ledenika, ki mu po pomoti pravijo somrak,« ki pa je brezkončen relief Duha.

Pisatelji in pogled na svet

Voicu
Bugariu

Če pregledujemo romunsko prozo od leta 1948 dalje — takrat se je v resnici začela naša sodobna literatura — ugotovimo, da so najbolj tehtna tista prozna dela, v katerih je obravnavan pogled na svet največje socialne skupine naših ljudi. S tega zornega kota so značilne knjige, ki so jih napisali Mihail Sadoveanu, Zaharia Stancu, Marin Preda, Titus Popovici, D. R. Popescu in Nicolae Velea; vsi ti pisatelji so po svoje konkretizirali različne svetovnonazorske hipostaze kmečkih ljudi. Primerjalno preučevanje kmečkega življa jim je odkrilo nekatere skupne značilnosti, ki izhajajo iz tega, kakšen je bil v zgodovinskem razvoju zadnjih desetletij pogled na svet kmečkega človeka.

Ne gre za nediferenciranost in tudi ne za neposredni realizem, če želimo bolj natančno opredeliti bistvo odnosa kmečkega človeka do njegovega pogleda na svet, odnosa, ki bi bolj zaslužil naziv realizem miselnosti. Omenjenim pisateljem se je posrečilo ujeti mentaliteto kmečkih ljudi v njihovem evolucijskem premiku. To kmečko mentaliteto bi lahko primerjali s poliedrom, ki ima neštete ravne ploskve in vsaka izmed njih je takšna, kot jo vidi posamezni pisatelj. Tako gradi na primer Sadoveanu v svojem romanu *Nikolajeva podkev* mit pravice, kot si jo zamišlja pobornik kmečkega življa; Zaharia Stancu se zateka k strukturi serijskih povesti z mnogimi pravljicnimi elementi in tako na lirski način ujame nekaj glavnih ljudskih duhovnih potez; Marin Preda piše romane, ki bi jim lahko rekli epopeja privajanja kmečkih ljudi zahtevam prelomnega, socialno in politično močno razburkanega časa; Titus Popovici rad ironizira glede na reakcijo ljudi ob novem dogajanju; Popescu se razodeva z značilnim pravniškim besedičenjem, ko se obrača k zastopnikom kmečkega življa, in ustvarja mit pravičnosti. Njegova pravica zmaguje ne glede na napake, ki jih pobija. Nicolae Velea prenicljivo prikazuje prelom kmečkih ljudi s preteklostjo.

Nekateri pisatelji so se lotevali tudi delavčevega pogleda na svet. V tem pogledu so zanimive knjige, ki so jih napisali Eugen Barbu, Constantin Chirita, Nicolae Tic, Platon Pardau in Al. Simion. Tu je govor o pogumu zastopnikov delavskega razreda v prelomnem zgodovinskem obdobju, specifično meščansko življenje v sodobnosti, psihološka preobrazba nekaterih delavcev, ki v novih časih stopajo na odgovorna mesta, dinamika, ki jo prinaša